

Wiesener om landssvikoppgjøret

Av Benjamin Vogt

Albert Wiesener: «Seierherrens justis». Dreyers forlag. Pris innb. kr. 28,75, uinnb. kr. 22,50. 171 s.

H.r.advokat Albert Wieseners bok «Seierherrens justis» som nylig er utkommet på Dreyers forlag, er et foruroligende skrift. Den beviser etter min mening at under det kollektive oppgjør vi hadde etter krigen ble tildels stor urett gjort mot et betydelig antall mennesker.

Allerede i et radioforedrag den 21. mai 1945 reiste professor Johs. Andenæs en advarende pekefinger m. h. t. den hevnm-psykose som da utvilsomt besjelet de fleste gode nordmenn. Under henvisning til Grunnlovens bestemmelser fremhevet han at stor «ville skaden være dersom fremtiden skulle få grunnlag for den dom over oss, at vi i seierens øyeblikk selv satte oss ut over de prinsipper som vi hadde angitt å kjempe for».

I en liten brosjyre kalt «Rettsoppgjøret» som Andenæs sendte ut samme år tar professoren ytterligere avstand fra den opphisselse som da hersket: — «En har ofte inntrykk av at det gjelder å få fanget inn så mange som mulig. Det ser ut som om de som har risikert minst, er aller ivrigst i så måte.»

Uten på noen måte å ta professor Andenæs' uttalelser til inntekt for adv. Wieseners syn eller mitt eget (seg imellem ofte avvikende), synes jeg det er verd å trekke frem disse uttalelser, så meget mer som vår fremste strafferetts-ekspert også ellers gikk sterkt imot visse sider av rettsoppgjøret, allerede dengang. Han sier f. eks. samme sted («Rettsoppgjøret») at han mener det ville vært bedre å følge den gamle oppskrift «å henge lederne og la de andre løpe». Men professor Andenæs tilføyer at «slik som situasjonen lå an var dette neppe praktisk politikk. Mange års tilbaketrengt forbitrelse trengte seg på

og krevde utløsning». (min uthevelse). Ikke noe godt grunnlag for et rettsoppgjør.

Under disse omstendigheter ble landssvikoppgjøret i beste fall det professor Frede Castberg har karakterisert som «stort sett» en rettferdig løsning. («Juridiske stridsspørsmål i Norges politiske historie») Men i denne forbindelse kan det være rimelig å sitere enda en juridisk autoritet. Adv. J. B. Hjort skriver i sin bok «Dømt med rette?» (som forøvrig ikke omhandler norske landssviksaker) følgende: —

«Hvilken trøst gir det meg at rettsapparatet stort sett er godt, når akkurat min sak er den som er unntagelsen? Ut fra min egen sørgelige erfaring vil jeg bli fristet til å tro at hele apparatet er mangelfullt, og at min sak på ingen måte er en unntagelse. Og særlig fristet blir jeg til å gjøre dette når den ulykke som rammer meg, ikke vekker noen medfølelse, for ikke å tale om noen forargelse hos den almenhet som koldsindig nøyer seg med å henvise til at rettsapparatet stort sett er godt.» (Uthevelsene mine. B. V.)

Wiesener trekker frem mange *rystende eksempler* på urimelig og urettferdig behandling av mange enkeltindivider og deres familie i et oppgjør som de fleste har slått seg til ro med som «stort sett godt». Dreier disse tilfelle seg om femti, om fem hundre, om fem tusen eller enda fler? Dette er ikke uvesentlige spørsmål for et folk som ellers med rette er stolt av sin rettspraksis og sitt humane syn på medmennesker.

*

Det tok ca. 15 måneder å bringe den endelige og ferdige innstilling om rettsoppgjøret opp til debatt i Stortinget (24. april 1964). Det tok Tinget én dag

å gjøre seg ferdig med debatten om saken. Stortinget mente — populært uttrykt — at nu fikk det være slutt med alt maset omkring disse sakene. Det må naturligvis vår nasjonalforsamling gjerne mene, og det er jo heller ikke dens oppgave å sette seg til doms over våre domstoler, — ikke heller til doms over det norske folk.

Men historisk sett vil det *aldri* bli slutt på dette oppgjøret. Like lite som vi har kunnet kvitte oss med 400-årsnatten før 1814, vil vi kunne kvitte oss med marerittet 1940/45, eller oppgjøret etter fredsslutningen. De er deler av vårt liv, av vår korpus, som vi hverken kan trylle bort, eller skjære vekk. Landsvikoppgjøret vil bli diskutert av våre historikere i de neste 400 år og mer — likesom Presidentskapets svikt i 1940.

En ting som fremtidens forfattere sikkert vil trekke frem er at der foreligger et hovedpunkt ved oppgjøret som absolutt ikke stemmer: —

På den ene side fremholdt vi i vår propaganda at Quisling og NS var totalt urepresentative for norsk innstilling og at de ingen virkelig tilslutning hadde i folket. Den engelske Norges-venn Gaythorne Hardy uttrykte sikkert våre innerste tanker i et lite skrift han utga på Oxford University Press under krigen. «Quisling's influence was negligible. His treason very nearly unique». («Norway and the War», 1941).

På den annen side satte vi igang et landssvikoppgjør som ikke bare savner sidestykke i noe annet okkupert land etter denne verdenskrig, men som man leter forgjeves for å finne noen parallell til overhodet. 92.805 personer registreres i innberetningen til Stortinget, og denne liste var på ingen måte komplett. Tyskertøser var ikke med (det er ikke straffbart å være tøs). De som «bare» skulle utrenskes for unasjonalt holdning, er heller ikke med. Tyskerarbeidere — selv på flyplasser og festningsverk etc.) var for største delen heller ikke med — «på grunn av bevis-vanskeligheter». (Se f. eks. adv. Ø. Thommessens innberetning, vedlegg til Stortingsmelding nr. 64/1950).

Med de kriterier som «vi gode nordmenn» satte på landssvik, kan man slå fast at noe mellom 200 tusen og 300 tusen nordmenn må ha vært forrædere mot sitt land — og da har jeg selvsagt ikke tatt med i beregningen det forhold at *hele* det norske næringsliv mer eller mindre arbeidet for tyskerne i den senere del av krigen.

Det var — og er altså noe fundamentalt galt ved selve kriteriene, og her ligger landssviksordningen av 15. desember 1944 og visse andre bestemmelser, samt en rekke Høyesterettsdommer (Stephanson-saken, Haaland-saken etc.) til grunn. Begrepet landssvik ble gjort så omfattende at det ikke bare dekket *svik* (forræderi), men også *svikt* (svakhet).

I et dypt menneskelig og patetisk foredrag på et møte av kriminalistforeningen i Oslo den 13. desem-

(— H. M. Bateman)

ber 1945 pekte h.r.adv. Gerhard Holm på ulykken ved disse «masse-avstraffelser» som han kalte dem. Denne i enhver henseende førsteklases nordmann og jøssing bruker så sterke ord som at hans «rettsfølelse-steiler» og, sier han videre: —

«Jeg kan ikke jage helt bort den tanke at en 4½ års permisjon for enkelte virkelystne dommere ikke har vært egnet til å styrke deres objektivitet, selv når det gjelder så udmerkede menn og fremragende dommere som dem vi nu har i Høyesterett.»

Nylig avdøde justitiarius Emil Stang var en i alle henseende høyt aktet person, men idag er det vel ikke mange jurister som vil forsvare hans votum — utslagsgivende for retten — i den såkalte Stephanson-sak?

Heller ikke er det vel mange nordmenn som idag vil forsvare den behandling som ble Knut Hamsun til del. Men la meg her få lov å sitere Max Tau.

«Jeg fortalte denne aftenen om hvordan jeg, som igrunnen var blitt innviet i diktningen gjennom Knut Hamsun, var blitt grepet da jeg i et tysk ukeblad (før krigen) så et bilde av ham der han reiste det norske flagg foran sitt hus.»

Dette var altså Max Taus innvielse til diktningen og til Norge. Så brøt Tau med Hamsun da krigen kom. Men derefter ble han bedt av hjemmefronten om å søke Hamsun i anledning av dødsdommen over Rolf Lea og fire andre. Hamsun ga Tau tillatelse til å sende et telegram til Hitler i hans navn. Tau skrev det, og satte Hamsuns navn under benådnings-ansøkingen, Tore Hamsun løp opp i Reichskommisariatet med det. («En flyktning finner sitt land», side 93/94).

Det var meget annet som Hamsun gjorde. Blant annet skrev han en hyldning til den døde Hitler den 7. mai 1945 i den ennu Nazi-kontrollerte «Aftenposten». Men å inndra 80% av hans formue fordi han

(visstnok uten eget vitende) var blitt medlem av NS, er å gjøre ham mindre enn han var og oss selv mindre enn vi burde være.

*

I denne «anmeldelse» av Wieseners bok har jeg med hensikt henvisning til uttalelser av andre ekstra «gode nordmenn» fortrinnsvis fra den første tid etter krigen. Skeie og Scharffenberg kunne også nevnes blant de fremtredende personligheter som tidlig advarte mot de former rettsoppgjøret fikk. Jeg har gjort det for å vise at Wiesener ikke sto alene.

Men av og til er jeg uenig. Jeg er f. eks. totalt uenig i hans behandling av inhabilitets-spørsmålet («Nasistene ble dømt av sine fiender»). Samme argument ble tatt opp av Henrik Bergh som Quislings forsvarer. Saken er at alle forbrytere blir dømt av sine motstandere. En morder blir dømt av dommere som er imot mord. Ugillhet knytter seg til personlige forhold, ikke til saksforhold. Si det slik: Hadde Quisling forgrepet seg på fru Solem, ville lagdommeren vært inhabil. Men han ble ikke inhabil fordi Quisling forgrep seg på et Norge som Solem også var knyttet til.

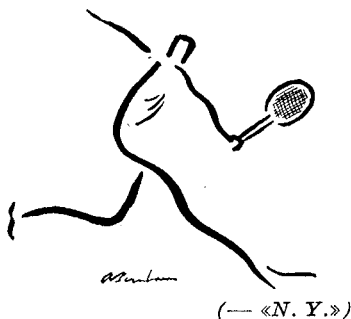
Heller ikke er Wieseners behandling av straffelovens § 86 og § 98 og deres forhold til landsviksanordningen tilfredsstillende. Det gjelder spørsmålet om lovers tilbakevirkende kraft, så ofte påberopt mot landsviksanordningen. Det er riktig at de to straffelovsparagrafer setter minimumsstraffer som ikke er forenlige med straffbare forhold av mindre graverende art som f. eks. «passivt medlemskap».

Men Wiesener unnlater helt og holdent å nevne straffelovens § 58 i denne forbindelse. Jeg er enig med Wiesener i konklusjonen: Landsviksanordningen er på visse punkter ikke juridisk (grunnlovsmessig) holdbar; at den setter bare *mildere* straffer enn tidligere gjeldende lov (begrunnelsen for å gi den tilbakevirkende kraft) er heller ikke riktig. Men spørsmålet er ikke tilstrekkelig utdypet fra Wieseners side. Det ville imidlertid føre altfor langt å komme nærmere inn på dette.

Wieseners bok er *meget* leseverdig. Men en liten ting må jeg få lov å påtale i en ellers typografisk sett nesten feilfri bok: — dikteren Collett Vogt het ikke «Niels». Han er oppkalt etter sin oldefar (og min tipp-oldefar) Nils Nilsen.

Benjamin Vogt.

«Tokig i tennis»

Janne Lundquist: «Tokig i tennis», Ahlén & Akerlunds Förlags AB, 144 s. med mange illustrasjoner. Pris sv. kr. 12.— uinnbundet.

Dette er en sympatisk, upretensjøs bok, raskt lest, fordi den er så full av gode og pussige fotografier. Forutsatt selvfølgelig at man er glad i tennis. Boken forteller mest om denne sympatiske tennissgutten som rangerer blant de 10 beste amatører i verden. Litt opp og ned for hver sesong, og for hver seier eller tap.

Men boken gir et nesten skremmende bilde av hvilket slit det er å komme seg opp på toppen som internasjonal tennisspiller. Det er ingen dans på roser selv om man blir invitert på tigerjakt av maharajaer i India sammen med partneren Uffe Schmidt (begge avsko klokkeligen). Stort sett er det et grått og gledesløst liv — utenom matchene. En-